

דיני קדימה
בהכרח

לה' הארץ ומלוֹאָה

□

משפחה

פתה

מאת הרב נתנאל לייב

דְּבַר מַלְכוּת

...ישנו ספור מכבוד-קדֹשֶׁת אֲדָמוֹ"ר הַצִּמְח־צֶדֶק, שֶׁפַּעַם רָצוּ מִתְנַגְּדִים לְבַחֵן אוֹתוֹ וְהַקִּיפוּהוּ בְּהִלְכוֹת וּבְפִלְפוּלֵי דְאוֹרֵיתָא, וְלֵאחֶר שְׁנוּכְחוּ לְדַעַת שֶׁהוּא גֵּאוֹן גָּדוֹל, עָלְתָה בְּדַעְתָּם "סְבָרָא" – לְבַחֵן אוֹתוֹ בְּדִינֵי שְׁלַחַן-עֲרוּךְ אֶרֶח-חַיִּים, בְּחִשְׁבָּם, שֶׁמִּכִּיּוֹן שֶׁהוּא "לְמַדָּן", הֲרִי, כְּדֹרְכָם שֶׁל "לוֹמְדִים", מִסְתַּמָּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֶרֶח חַיִּים...

פַּעַם אַחַת, בְּשַׁעַת מְסִבָּה, הֶעֱמִידוּ – בְּמִיחָד לְמַטָּרָה זוּ – שְׁלַחַן וְעָלִיו פְּרוֹת וּמִינֵי מְזֻנוֹת כּו', בְּאִפֶּן שֶׁהָיוּ שְׁאוֹלוֹת שׁוֹנוֹת בְּנוֹגַע לְסֵדֶר הַבְּרָכוֹת: שְׁלֵמָה וּפְרוּסָה, חֲבִיב וְאֵינוֹ חֲבִיב, פְּרוֹת מְשֻׁבָּעַת הַמִּינִים וְכו', וּבִקְשׁוּ מֵהַצִּמְח־צֶדֶק לְטַעַם מִכָּל הַמִּינִים שֶׁעַל הַשְׁלַחַן, בְּחִשְׁבָּם שֶׁבּוֹדָאֵי יִכָּשֶׁל בְּכֹךְ, כְּדֹרְךְ הַ"לוֹמְדִים" שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים אֶרֶח חַיִּים...

ואמנם, הצמח-צדק טעם מכל המינים, ועמד
 ב"בחינה", מלבד בענין אחד - הפרוסה והשלמה,
 שהצמח-צדק ברוך דוקא על הפרוסה.

שאלוהו ה"בוחנים": הואיל והצמח-צדק הוא אכן
 למדן, וגם בארח-חיים - איך יתכן שברוך על הפרוסה?
 הרי זהו דין מפרש, שכאשר יש שלמה ופרוסה,
 צריכים לברוך על השלמה?

וענה להם הצמח-צדק: הן אמת שבשעה שיש
 שלמה ופרוסה צריך לברוך על השלמה; אבל ישנו דין
 נוסף - שאדעתא דבעלת-הבית סמכין, ובגדון דידן,
 כיון שאין על השלחן סכין, נכר שדעת בעלת-הבית
 היא שייבצע על הפרוסה דוקא, שהרי אלו רצתה
 שייבצע על השלמה - היתה מביאה סכין!...

(מש"ח חג השבועות תשט"ו)

הערה: יש לציין שבהתועדות זו היה מנח על
 השלחן סל גדול עם כל מיני פרות, מיני מזונות, ומיני
 מתקה, שהביא אחד החסידים בתור "בפורים".

קצור הכללים

א

באפנים הבאים אין דיני קדימה

1. פֶּאָשֶׁר הַמֵּאֲכָל לֹא הֵנַח עֲרִינְ עַל הַשְּׁלֶחֶן.
2. אִם אֵינּוּ רוֹצֶה לֵאכֹל עֵתָהּ, אִפְלוּ נִמְצָא לְפָנָיו.
3. אִפְלוּ אִם מִתְכַּוֵּן לֵאכֹל, אֵךְ בְּגִלּוֹל סֵדֶר הַסְּעוּדָה יֵאכֹלוּ רַק מֵאַחֵר יוֹתֵר, כְּגוֹן קִנּוּחַ הַנֶּאֱכָל בְּסוּף הַסְּעוּדָה.

ב

כָּלִים בְּ"חָבִיב"

1. מֵאֲכָל מְגִדֵּר כְּ"חָבִיב" בֵּין אִם הוּא חָבִיב עָלָיו בְּדֶרֶךְ כָּלִל, לְמִרוֹת שְׁעִכְשׁוּ לֹא, בֵּין אִם עֲכָשׁוּ הוּא חָבִיב עָלָיו יוֹתֵר, לְמִרוֹת שְׁבִדֶּרֶךְ כָּלִל לֹא.

2. במקרה ומתנגשים שני המקרים, דגמא: יש לפניו שני מאכלים, אחד – הוא חפץ בו עכשו (אך בדרך כלל הוא לא 'חביב' עליו), והשני – הוא חביב עליו בדרך כלל – מברך על איזה שירצה.

ג

שני סוגים של 'קדימה בברכות':

1. חשיבות הברכה: כאשר יש לפניו מאכלים שברכותיהם שונות. אז הנדון הוא מהי הברכה החשובה יותר, אותה יש לברך קדם.
2. חשיבות המאכל: כאשר יש לפניו מאכלים שונים שברכותיהם שוות (תפוז, תפוח, ענבים...), צריך לדעת על איזה מהם מברך ראשון (והשאר נפטרים ממילא). ובזה יש סדר 'חשיבות', שבעת המינים, שלם, חביב, ובשבעת המינים עצמם יש סדר לפי המקדם בפסוק.

קצור הדינים

א

קדימה בברכות שונות

לפי הסדר הבא – מזונות, גפן, עץ, אדמה שהכל (סימן: מג"ע א"ש).

יוצאים מן הכלל: א) אם האדמה חביב יותר מהעץ, מברך תחלה על פרי האדמה, ואחר-כך על פרי העץ (ומכון שלא לפטר את העץ). ב) זית (העץ) קדם לשעורים (מזונות), כיון שהוא קודם בפסוק של שבעת המינים.

ב

קדימה בברכות שוות

לפי הסדר הבא – א) שבעת המינים, קדם לשלם. ב) שלם קדם לחביב. ג) שבעת המינים וחביב – מברך

על איזה שרועה. (סימן: מִשַּׁח מַחֲרָר = מינים שלם
חביב. מינים – חביב: רועה).

ג

קדימה בשבעת המינים

(1 חטה. 2 זית. 3 שעורה. 4 תמר. 5 ענבים.
6 תאנים. 7 רמון.

יוצאים מן הכלל:

- (א) חטה או שעורה שברכתם "האדמה" או "שהכל".
(ב) כשאחד מהשבעה חביב עליו יותר, שאז מברך על
איזה שרועה כנזכר לעיל.
(ג) חטה ושעורה שברכתם "מזונות", קודמים תמיד
לפרי אחר אפלו שהפרי חביב עליו יותר.

הַכָּלִים וְהַדִּינִים בְּהַרְחָבָה

א

מְקוֹרוֹת בַּגְמָרָא לְדִינֵי הַקְדִּימָה

גַּם בְּבִרְכוֹת שְׁוֹת – לְבִרְךְ עַל הַמַּעֲלָה תַּחֲלָה

הַגְמָרָא (בְּרִכוֹת לט,א) אוֹמֶרֶת שֶׁכְּשֵׁיִשׁ לְפָנֵינוּ כַּמָּה מֵאֲכָלִים (מֵאוֹתָהּ הַבְּרָכָה), צָרִיךְ לְבִרְךְ עַל הַמִּין הַמְּשֻׁבַּח וְהַמַּעֲלָה בְּיוֹתֵר (בֵּין שֶׁה'שְׁבַח' אוֹ מַצֵּד שְׁלִמּוֹתוֹ, גָּדְלוֹ, חֲבִיבוּתוֹ וְכו'). וּבִמְשָׁנָה-בְּרוּרָה (קס"ח א') כּוֹתֵב בְּשֵׁם 'אַחֲרוֹנִים' שֶׁדָּבָר זֶה הוּא מְשׁוּם הַדּוֹר מְצֻה. וְאֵכֶן לְשׁוֹן אֲדָמוֹ"ר הַזֶּקֶן (לִיּוֹחַ בְּרִכַּת הַנְּהַנִּין ס"ו) – לְעֲנִין בְּרָכָה עַל ה'חֲבִיב' אוֹ עַל הַשְּׁלֵם – הִיא: "מְצֻה מִן הַמִּבְחָר לְבִרְךְ עָלָיו".

סדר בברכות

עוד אומרת שם הגמרא, שלא זו בלבד שצריך לברך על המאכל החשוב ביותר, אלא שכשנצרך לברך כמה ברכות (בזרא פרי העץ, בזרא פרי האדמה, מזונות), ישנו סדר מסים איזו ברכה צריך להקדים, על-פי חשיבות הברכה או חשיבות המאכל [וכאן איננו רק 'הדור', אלא דין].

שלים עדיף מגדול

הגמרא (ברכות לטב): "איתמר, הביאו לפניהם פתיתים (חתיכות) – ושלמין, אמר רב הונא, מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין (רש"י: "אם רצה מברך על הפתיתים, אבל – אם הפתיתין גדולים", צריך לברך עליהן)", ורבי יוחנן אמר: שלמה מצוה מן המבחר. וכתבו התוספות והרא"ש שם, שהלכה כרבי יוחנן, ששלים עדיף מגדול.

שלים עדיף מחביב

בתוספתא (ברכות פ"ק ד, הלכה יא, הובא ברא"ש ובתוספות לטב): "מברכין על הדגן שהוא מן המבחר. כיצד: שלמה של

גִּלְסָקִין, וּשְׁלֵמָה שֶׁל בַּעַל הַבֵּית – מְבָרֵךְ עַל שְׁלֵמָה שֶׁל גִּלְסָקִין (כִּי הִיא חֲבִיבָה יוֹתֵר). פְּרוּסָה שֶׁל גִּלְסָקִין וּשְׁלֵמָה שֶׁל בַּעַל הַבֵּית – מְבָרֵךְ עַל שְׁלֵמָה שֶׁל בַּעַל הַבֵּית". הָרִי שְׁשֵׁלִם עֲדִיף מִחֲבִיב (שְׁלִם שֶׁל בַּעַל הַבֵּית עֲדִיף גִּלְסָקִין פְּרוּס).

ב

מְקָרִים בָּהֶם אִין דִּינִי קְדִימָה

א. אִם הַמֶּאֱכָל לֹא הֵנֵחַ עֲדִין עַל הַשְּׁלֵחָן, אִף שִׁיּוּדֵעַ שְׂבִיבָאוּ (אוּ שְׂיִקָח בְּעֶצְמוֹ) וַיֹּאכַל מֶאֱכָל אַחֵר, אִינוּ צְרִיךְ לְהִתְיַחֵס לַמֶּאֱכָל שְׂאִינוּ לְפָנָיו. וּמְבָרֵךְ עַל מָה שִׁישׁ לוֹ לְפָנָיו. דִּין זֶה הוּא גַם אִם יוֹדֵעַ שֶׁתִּקָּף מִבִּיָּאִים אֶת הַמֶּאֱכָל הַשְּׂנִי).

ב. אִינוּ חֲפֵץ לֶאֱכֹל עֵתָה: אֶפְלוּ שֶׁהַמֶּאֱכָל נִמְצָא עַל הַשְּׁלֵחָן, אִם אֵינָנו רוֹצֶה לֶאֱכֹל עַכְשָׁו – אִינוּ חַיִּב לְהַקְדִּימוֹ.

ג. מצד סדר הסעודה: אם מצד סדר האכילה, אינו רוצה להקדים מאכל או משקה מסים (למשל: האוכל סעודה בלי לחם, ואינו רוצה לאכל את העוגה של הקנוח, לפני שאוכל את הבשר!), יכול לעשות זאת, אף-על-פי שלפי דיני קדימה בכרכות, היה צריך לברך עליו קדם. וכל-שכן אם הוא מסבב רפואית. כולל גם, מי שרוצה לשנות דבר-מה, לפני שמתחיל לאכל, להקל על האכילה.

ב' כללים בהגדרת ה'חביב'

א. הדין של 'חביב' קודם, נחשב הדבר ל'חביב' בין אם הדבר חביב עליו ברוב הפעמים, ועכשו אינו חפץ בו, ובין שהוא חפץ בו עתה, וברוב הפעמים אינו חביב.

ב. במקרה ומתנגשים ב' הדברים - דגמא: שני מאכלים, אחד הוא חפץ בו עכשו, והשני הוא חביב ברוב הפעמים - מברך על איזה מהם שירצה.

הדינים

הקדמה

בבואנו לדון בדינים אלו, של קדימה בברכות, ישנם שני מצבים העומדים בפנינו:

א. איזו ברכה קודמת: כמה מאכלים שלכל אחד מהם ישנה ברכה נפרדת (עוגה, פרי, וביצה), וצריך לדעת איזו ברכה צריך להקדים.

ב. על איזה מאכל מברכים: מאכלים שונים, שברכותיהם שוות (תפוז, תפוח, וענבים) ורוצה לדעת, על איזה מהם צריך לברך ולפטור את השאר.

בנוגע לסדר בברכות השונות

ידוע הסימן – "מגע אש", כלומר: מזונות, גפן, עץ, אדמה שהכל.

יוצאים מהכלל:

1. האדמה לפני העץ (אפלו של שבעת המינים): אם חביב עליו יותר האדמה, מברך תחלה האדמה, ואחר-כך העץ. ומכיון שלא לפטר את העץ. (לוח ברכת

הנהנין פרק ג, הלכה ז)

2. העץ לפני מזונות: כשיש לפניו זית ומיני מזונות משעורים, מברך תחלה על הזית, שהוא מקדם בפסוק. (פשוט שהרי הוא מקדם בפסוק).

המקדם בברכותיהם שוות

הסימן "משח", כלומר: מינים, שלם, חביב – שבעת המינים קדם לשלם והשלם קדם לחביב.

יוצא מן הכלל:

במקרה ויש לפניו פרי אחד משבעת המינים, ופרי השני לא, אבל חביב עליו יותר, מברך על איזה שרוצה. אכן: אם אחד מהם ברכתו מזונות, מברך עליו תחלה.

והסימן: "מחר" כלומר: מינים + חביב = רוצה.

בְּנוּגַע לְפָרוֹת שְׁבַעַת הַמִּינִים בֵּינָם לְבֵין עֲצָמָם

כָּל הַמִּקְדָּם בַּפְּסוּק, מִקְדָּם לְבִרְכָּה, וּבַפְּסוּק עֲצָמוֹ,
הַמִּקְדָּם לַמֶּלֶךְ "אֶרֶץ" מִקְדָּם יוֹתֵר.

הַפְּסוּק הוּא כֵּן: "אֶרֶץ - חֲטָה וְשַׁעֲרָה, גִּפֶּן וּתְאֵנָה
וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית־שֶׁמֶן, וְדָבָשׁ (=תָּמָר)".

יוֹצֵא הַסֵּדֶר כֵּן:

1. חֲטָה - (הָרָאוֹן בַּפְּסוּק).
2. זֵית - (שֶׁהוּא רָאוֹן לְ'אֶרֶץ' הַשְּׁנִי).
3. שַׁעֲרָה - (הַשְּׁנִי אַחֲרֵי הָ'אֶרֶץ' הָרָאוֹן).
4. תָּמָר - (הַשְּׁנִי לְ'אֶרֶץ' הַשְּׁנִי).
5. עֲנָבִים - (שְׁלִישִׁי לְ'אֶרֶץ' הָרָאוֹן).
6. תְּאֵנִים.
7. רִמּוֹן.

יוצאים מן הכלל:

1. חטא או שְׁעוּרָה, בְּאִפְּן שֶׁלֹּא מְבָרְכִים עֲלֵיהֶם "מְזוֹנוֹת", אֲלָא הָאֲדָמָה (או שֶׁהַכֹּל), שָׂאז אֲבָדוּ אֶת חֲשִׁיבוֹתָם בְּתוֹר 'שְׂבַעַת הַמִּינִים', וְדִינָם כָּכָל הַדְּבָרִים שֶׁמְבָרְכִים עֲלֵיהֶם הָאֲדָמָה או שֶׁהַכֹּל.
2. אִם אֶחָד מֵהַשְּׂבָעָה חָבִיב עָלָיו יוֹתֵר, מְבָרֵךְ עַל אֵיזָה שִׁירָצָה.
3. חטא וּשְׁעוּרָה (מְזוֹנוֹת), קוֹדֵם לְפָרִי אַחֵר אֲפֹלוּ מְשַׁבְּעַת הַמִּינִים, אֲפֹלוּ כְּשֶׁהַפָּרִי חָבִיב עָלָיו יוֹתֵר.

* מֵאֲכָל וּמִשְׁקָה שֶׁשְּׁנִיָּהֶם בְּרִכָּתָם "שֶׁהַכֹּל":
אֵין חֲשִׁיבוֹת לְמֵאֲכָל עַל הַמִּשְׁקָה, וְיָכוֹל
לְהַקְדִּים אֵיזָה שִׁירָצָה.

נספח

רְשִׁימַת הַדְּבָרִים הַגּוֹרְמִים לָכֶּךָ שְׁנֵקָדִים מֵאֵכֶל אֶחָד
לְשֵׁנִי הֵם:

א. שֵׁלֶם, קוֹדֶם לְחֶתוּךָ.

ב. גְּדוֹל קוֹדֶם לְקָטָן.

ג. חָבִיב יוֹתֵר. (עֲכָשׁוּ, אוּ בְדֶרֶךְ כָּלֵל).

ד. צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו "שֶׁהֶחֱיֵנוּ".

ה. מְשַׁבַּח בְּטַעֲמוֹ אוּ בְמֵרָאוֹ.

ו. חֲשִׁיבוֹת מְסִימַת (פְּרוֹת שֶׁגִּדְּלוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּ
שֶׁעָשׂוּ בָהֶם מְצוּה).

ז. שְׁבַעַת הַמִּינִים.

ח. בִּרְכָּה פָחוֹת כּוֹלֶלֶת (בִּרְכַּת "הָעֵץ" פָּחוֹת כּוֹלֶלֶת
מִ"שֶׁהַכֹּל", וְכִיּוֹצֵא בָזֶה).